

УДК 341.38:502.3(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2025.2.25>**Свинаренко Ю. П.,**

доктор філософії,

завідувач кафедри оперативного-розшукової діяльності

Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів

кримінальної поліції Національної поліції України

Одеського державного університету внутрішніх справ

ПЕРЕДУМОВИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЕКОЦИДНУ ПОЛІТИКУ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ В ХОДІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Анотація. У даній науковій статті проаналізовано ключові передумови та багатоаспектні складнощі, що виникають у процесі притягнення до юридичної відповідальності за екоцидну політику росії, яку вона проводить проти України. Виконано комплексний аналіз цілеспрямованої діяльності, що призводить до глобального масового знищення довкілля, включаючи зараження водних ресурсів, атмосферного повітря, а також використання природних об'єктів як зброї, що кваліфікується як тактика «випаленої землі» та свідоме вчинення злочинів проти природи. Визначено, що ця політика грубо порушує низку конституційних прав громадян України, зокрема право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право власності, доступ до питної води та продовольчу безпеку.

Здійснено розгляд передумов юридичної відповідальності за екоцид, які охоплюють як міжнародно-правові, так і національні механізми. Встановлено, що дії росії підпадають під положення міжнародних конвенцій, що регулюють правила ведення збройних конфліктів та охорону довкілля, а також відповідні статті національного кримінального законодавства. Проаналізовано численні прояви екоциду, що включають забруднення територій вибухонебезпечними предметами, хімічне забруднення ґрунтів та вод, значні ландшафтні пожежі, обстріли промислових об'єктів та об'єктів критичної інфраструктури, загрозу природоохоронним територіям та біорізноманіттю, а також радіаційну небезпеку від захоплених російськими окупаційними військами об'єктів атомної енергетики України. Визначено суттєвий негативний вплив на водні екосистеми, що проявляється у забрудненні морських та річкових басейнів та руйнуванні гідротехнічних споруд, що призводить до значних техногенних катастроф, окреслено також проблеми, пов'язані з незаконною експлуатацією природних ресурсів та накопиченням відходів від руйнування інфраструктури України. Здійснено також дослідження питання доведення причинно-наслідкового зв'язку та оцінки розміру завданої екологічної шкоди, підкреслюючи його критичну важливість для притягнення до відповідальності. Визначено ключові складнощі, що перешкоджають ефективному притягненню до юридичної відповідальності за екоцид. До них віднесено труднощі у доведенні прямого причинно-наслідкового зв'язку, оцінці повного обсягу шкоди, особливо з урахуванням довгострокових наслідків, а також обмежений доступ до окупованих територій для збору доказової бази. Наголошено на викликах, пов'язаних з відсутністю універсального міжнародного визнання екоциду, як самостійного міжнародного злочину, імунітетом держави, труднощами у виконанні судових рішень, а також невідповідністю існуючих міжнародно-правових норм масштабам екологічних руйнувань, що спостерігаються в Україні.

Ключові слова: екоцид, екоцидна політика, військова агресія, екологічна шкода, юридична відповідальність, міжнародне право, довкілля.

Svynarenko Yu. P. Prerequisites for legal liability for the ecocycid policy of the Russian federation against Ukraine during the Russo-Ukrainian war

Abstract. This scientific article analyzes the key prerequisites and multidimensional difficulties that arise in the process of bringing legal responsibility for Russia's ecocycid policy, which it pursues against Ukraine. A comprehensive analysis of purposeful activity has been performed, which leads to global mass destruction, including contamination of water resources, atmospheric air, as well as the use of natural objects as weapons, which qualifies as tactics of "burned land" and a conscious commission of crimes against nature. It is determined that this policy grossly violates a number of constitutional rights of Ukrainian citizens, in particular the right to a safe life and health of the environment, ownership, access to drinking water and food safety.

The prerequisites for legal liability for ecocide, which cover both international legal and national mechanisms. It is established that Russia's actions fall under the provisions of international conventions governing the rules

of armed conflict and environmental protection, as well as relevant articles of national criminal law. Numerous manifestations of ecocide, including contamination of territories with explosive objects, chemical pollution of soils and water, significant landscape fires, shelling of industrial objects and objects of critical infrastructure, threat to environmental territories and biodiversity, and radiation, and radiation hazards, and radiation hazards of Ukraine are analyzed. A significant negative impact on water ecosystems, which is manifested in the pollution of marine and river basins and the destruction of hydraulic structures, which leads to significant man-made disasters, also outlined problems related to the illegal operation of natural resources and the accumulation of waste from the destruction of Ukraine's infrastructure. The issue of proving cause and effect and evaluation of the amount of environmental damage has also been investigated, emphasizing its critical importance for liable. Key difficulties have been identified that impede effectively liability for ecocide. These include difficulties in bringing direct cause and effect communication, assessing the full amount of damage, especially taking into account long-term consequences, as well as limited access to the occupied territories for the collection of evidence. The challenges related to the absence of universal international recognition of ecocide, as an independent international crime, the immunity of the state, difficulties in the enforcement of court decisions, as well as the inconsistency of existing international legal norms of the scale of ecological destruction observed in Ukraine.

Key words: *ecocide, ecocycid policy, military aggression, environmental damage, legal responsibility, international law, environment.*

Постановка проблеми. Сучасна російсько-українська війна, що розпочалася у 2014 р. та набула повномасштабного характеру з лютого 2022 р., характеризується не лише значними людськими жертвами та руйнуванням інфраструктури, але й безпрецедентними масштабами екологічної катастрофи. Цілеспрямована екоцидна політика росії в ході російсько-української війни, що проявляється у свідомому знищенні природних об'єктів, забрудненні довкілля, використанні природних ресурсів як зброї, створює загрозу для глобальної екологічної безпеки України і регіону та порушує фундаментальні права людини на безпечне і здорове довкілля. Актуальність цієї проблеми зумовлена тим, що збройний конфлікт в Україні трансформувався з локального зіткнення на території ОРДЛО у широкомасштабну агресію, що спричинила незворотні зміни в екосистемах України, адже масштабні пожежі, забруднення ґрунтів та вод вибухонебезпечними речовинами, руйнування гідротехнічних споруд, радіаційна загроза – це лише частина екологічних злочинів російського воєнно-політичного керівництва країни-агресорки, які вимагають негайного та адекватного правового реагування.

Відтак, дослідження передумов та складових юридичної відповідальності за екоцидну політику росії набуває особливої значущості, оскільки є необхідним для розробки ефективних міжнародних та національних правових механізмів, які дозволять не лише притягнути винних у екоциді осіб до відпо-

відальності, а й забезпечити всебічне відшкодування завданої екологічної шкоди і довгострокове відновлення постраждалих екосистем України за рахунок країни-агресорки. Комплексне вивчення цієї проблематики сприятиме формуванню прецедентів у міжнародному праві та посиленню захисту довкілля в умовах збройних конфліктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень та публікацій у сфері екоциду в контексті російсько-української війни охоплює широкий спектр аспектів, починаючи від визначення та кваліфікації екологічних злочинів до висвітлення їхніх наслідків і обговорення юридичних передумов для притягнення до відповідальності. Дослідження, представлені в літературі, аналізують природу екоциду як явища, що супроводжує збройний конфлікт, розглядають його вплив на природні екосистеми України, документують конкретні випадки екологічних руйнувань, а також вивчають міжнародно-правові та національні інструменти, що можуть бути використані для притягнення винних до відповідальності і відшкодування завданої шкоди. Зокрема, публікації розкривають масштаб впливу військового вторгнення росії на довкілля України, акцентуючи увагу на таких аспектах, як руйнування екосистем, забруднення водних ресурсів та атмосферного повітря, знищення біорізноманіття і природно-заповідного фонду, а також радіаційну загрозу (Д. Лубінець, О. Омельчук, А. Рєзнік). Окрему увагу приділено правовій кваліфікації

екоциду та можливостям відшкодування екологічної шкоди, виходячи з норм національного законодавства, зокрема Кримінального кодексу України (О.В. Минькович-Слободяник), а також міжнародного гуманітарного права. Крім того, здійснюється розслідування конкретних випадків екоциду, таких як підлив Каховської ГЕС, що свідчить про активну діяльність Офісу Генерального прокурора у документуванні та кримінальному переслідуванні винних.

Мета статі полягає у визначенні передумов юридичної відповідальності за екоцидну політику рф проти України в ході російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу. Вплив російсько-української війни на природні ресурси та екосистему України триває з 2014 р., проте повномасштабне вторгнення росії на території України значно розширило географію та масштаби руйнування української екосистеми в результаті бойових дій та умисного знищення природних об'єктів російськими військами і окупаційною владою. Країна-агресорка вчиняє екоцид («глобальне масове знищення оточуючого рослинного та тваринного світу, зараження водних ресурсів, атмосфери та інші дії, які здатні викликати екологічну катастрофу» [1]) та веде цілеспрямовану екоцидну політику проти України. На наш думку, екоцидна політика – це цілеспрямована діяльність або сукупність дій, що мають на меті або призводять до глобального масового знищення навколишнього рослинного і тваринного світу, зараження водних ресурсів, атмосфери та інші дії, які здатні викликати екологічну катастрофу, а в контексті війни це означає використання природних об'єктів як зброї, що призводить до тактики «випаленої землі» та свідомого скоєння злочинів проти довкілля з боку воєнно-політичного керівництва рф.

Передумовами юридичної відповідальності за екоцидну політику РФ проти України в ході російсько-української війни є:

I. Закріплення механізму юридичної відповідальності на міжнародному та національному рівнях. На міжнародному рівні такі дії російської окупаційної влади та російських військових на тимчасово окупованих терито-

ріях, в зоні бойових дій та на підконтрольній Україні території підпадають під наступних МНПА: Гаазькі конвенції (зокрема, IV Гаазька конвенція 1907 р. та Положення про закони і звичаї сухопутної війни), Додаткові протоколи до Женевських конвенцій 1949 р. (особливо Протокол I), Римський статут Міжнародного кримінального суду, Конвенції про охорону біологічного різноманіття, Конвенції щодо захисту водно-болотних угідь, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів (Рамсарська конвенція), міжнародні договори, що стосуються ядерної безпеки, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Європейська конвенція з прав людини, а також принципи міжнародного права, такі як принцип запобігання транскордонній шкоді та принцип відповідальності держав за міжнародно-протиправні діяння. Наприклад, ст. 55 Додатковий протокол I до Женевських конвенцій від 12.08.1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів закріплює положення у відповідності до якого «При веденні воєнних дій має бути виявлена турбота про захист природного середовища від широкої, довготривалої і серйозної шкоди. Такий захист включає заборону використання методів або засобів ведення війни, що мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть такої шкоди природному середовищу й тим самим завдадуть шкоди здоров'ю або виживанню населення. Заподіяння шкоди природному середовищу як репресалій заборонено» [2]. В українському законодавстві таку дії кваліфікуються як кримінальне правопорушення за ст. 441 КК України «Екоцид» – «масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу» [3].

II. Наявність факту екоциду. Забруднення екосфери вибухонебезпечними предметами (протипіхотними та протитанковими мінами і нерозірваними боєприпасами), які небезпечні в першу чергу для крупних тварин та можуть провокувати лісові пожежі, гасіння яких буде ускладнено через замінування територій (рис. 1).

Рис. 1. Мапа територій потенційно забруднених вибухонебезпечними речовинами

Джерело: за матеріалами сайту ДРУКАРНЯ (<https://drukarria.com.ua/articles/ekologichna-situaciya-pid-chas-viini-v-ukrayini-PomGA>)

Замінування територій, що перетворило Україну на одну із найбільш замінованих країн світу, адже наразі фіксується замінування 174 тис.кв.км. українських територій. Так, «за даними ДСНС України станом на 23 жовтня 2023 року, від початку повномасштабної збройної агресії 559 українців зазнали поранень від мін і вибухонебезпечних предметів, 261 особа загинула. Серед постраждалих – 68 дітей, ще 14 – загинули» [4]. Вибухи різноманітних боєприпасів та знищення військової техніки, оскільки це призводить до забруднення ґрунтів, поверхневих вод та водоносних горизонтів токсичними речовинами, включаючи токсил, гексоген, нафтопродукти, важкі метали, ракетне паливо, які поступово накопичується в живих організм, в т.ч. шляхом біомагніфікації (концентрації забруднюючих речовин в організмах які розташовані вище у харчовому ланцюгу). Також вибухи боєприпасів створюють постійне шумове забруднення яке є фактором стресу для тварин та змушує їх уникати місць бойових дій, що призводить до втрати місць проживання, кормової бази і шляхів міграції (наприклад, через Україну проходить три великих міграційних маршрутів птахів – Поліський широтний коридор, Азово-Чорноморський і Дніпровським меридіанний міграційний шлях, якими мігрують птахи Східної Європи) [5].

Ландшафтні пожежі спричинені вибухами (наприклад, станом на середину осені 2022 р. пожежі охопили 2,4 млн. гектарів,

в т.ч. і 330 тис. га лісового фонду національних природних парків «Святі гори», «Кремінські ліси», Чорнобильському біосферному заповіднику, «Білобережжя Святослава»), які зумовлюють забруднення атмосферного повітря, накопичення великого об'єму важких металів, загибель значної кількості представників екосистеми, в т.ч. занесених до Червоної книги, відновлення екосистеми пошкодженої ландшафтними пожежами може тривати сотні років [5]. Загроза торфових пожеж на півночі країни, які складно загасити та наслідком яких є викид у повітря великого об'єму токсичних речовин.

Обстріли промислових об'єктів, нафтобаз і нафтопереробних заводів та промислових об'єктів призводить до викиду токсичних речовин у повітря (наприклад, за результатами пожежі одного нафтового заводу шкода наносить повітрю в такому обсязі, як за 1 місяць всією автомобільною технікою м. Києва). Зокрема, у липні 2022 р. ракетним ударом по м. Миколаєву було зруйновано текстильну фабрику, пожежа на якій зумовила загорання 145 т. поліефірного волокна та 313 т регенерату, що потенційно може призвести до значного забруднення повітря токсичними продуктами горіння, забруднення ґрунтів та водних ресурсів, потенційного погіршення стану здоров'я мешканців міста та довгострокових екологічних збитків.

Загроза установам природно-заповідного фонду. Станом на 01.03.2022 р. бойові дії

велися на території 900 об'єктів природно-заповідного фонду (12,4 тис. кв.км), що склало $\frac{1}{3}$ заповідного фонду України та створило загрозу знищення понад 200 територій Смарагдової мережі («смарагдова мережа – це мережа природоохоронних територій, створена задля збереження видів та оселищ, які потребують охорони на загальноєвропейському рівні, але розташовані в країнах, які не є членами ЄС» [6]) місця існування тисячі видів рослин і тварин, в т.ч. ареали деяких рідкісних і ендемічних видів і оселищ опинилися в зоні активних бойових дій (наприклад, крейдяні схили на Донеччині, приморські оселища, цілинні нерозорані степи, болота та ін.).

Впливу воєнних дій та/або окупації зазнали 10 з 19 природних заповідників, 17 із 55 українських національних природних парків та 3 із 5 біосферних заповідників (Чорноморський, Асканія-Нова та Чорнобильський біосферний заповідник), що призвело до неможливості виконувати працівниками належним чином свої зобов'язання і зумовило браконьєрство на території природно-заповідного фонду, мінування акваторії та території цих установ, пересування важкої військової техніки. В т.ч. російські окупаційна влада намагається легалізувати контроль над установою природно-заповідного фонду на окупованій частині Херсонської області (Асканія-Нова, Джарилгацький національний природний парк), також частина звільнених заповідних територій перебувають під регулярними обстрілами з боку російських військ (Деснянсько-Старогутський нацпарк, НПП «Кам'янська Січ»).

Знищення та втрата багатьох видів тварин і рослин, зокрема, загроза знищення існує близько до 600 видів тварин та 750 видів рослин і грибів, що складає загрозу для 35% відсотків багаторізноманіття Європи [7].

Радіаційна загроза в результаті російського тероризму. Російські війська захопили Чорнобильську АЕС та утримували її понад місяць, а у березні 2022 р. обстріляли Запорізьку АЕС та утримують її на теперішній час, використовуючи для розташування живої сили і зберігання військової техніки, що порушує режим експлуатації станції. Слід зауважити що у випадку пошкодження ЗАЕС негативні наслідки можуть поширитися на північні

країни Близького Сходу та Східної Європи. Як зауважує О.В. Минькович-Слободяник «переміщення окупантів на території «рудого лісу» ЧАЕС призвело до активізації радіоактивного пилу в атмосферному повітрі, а пожежі спричинені бойовими діями на цих же територіях нанесли непоправну шкоду атмосфері в цілому» [8].

Негативний вплив військових дій на водні екосистеми України. Зокрема, в результаті проведення воєнних операцій в акваторії Азовського та Чорного морів, цілеспрямованих обстрілів водонасосних станцій, водогонів, каналів та водоочисних споруд призвело до позбавлення цивільного населення доступу до питної води, що є одним із базових потреб людини тому такі дії можна кваліфікувати як «водний тероризм». Також, в результаті атак на портову інфраструктуру на морському узбережжі та кораблі на якорній стоянці забруднюються отруйними речовинами акваторія Чорного та Азовського морів, що призводить до загибелі риби, мікроорганізмів і морських птахів. Пошкодження комунікацій призводить до забруднення органічними речовинами стічних вод р. Дніпро, оскільки неочищені стоки містять велику кількість органічних речовин, патогенних бактерій, хлоридів, сульфатів, яєць гельмінтів та ін. Підлив російськими військовими греблі Каховської ГЕС (06.06.23 р.) – найбільша техногенна катастрофа у світі за останні десятиліття, оскільки призвела до загибелі людей, затоплення десятки населених пунктів, сільськогосподарських територій, зумовило знищення унікального біорізноманіття Дніпра і Чорного моря та їх забруднення, втрати систем зрошення, знищення та пошкодження інфраструктури і довкілля.

Незаконна експлуатація природних ресурсів російською окупаційною владою, зокрема, здійснюється вирубка та вивіз лісомасивів, збір врожаю українського сільськогосподарського сектору, вивіз чорнозему, використання російськими військовими деревини для спорудження фортифікаційних споруд, обігріву та приготування їжі, прокладання інфраструктури тощо.

Забруднення ґрунтів в результаті військових дій, які є невідновлювальним ресурсом,

шляхом хімічного, фізично та механічного порушення структур ґрунтів. Зокрема, розміщення важкої техніки, будівництво фортифікаційних споруд і бойові дії пошкоджують ґрунтовий шар, що призводить до деградації рослинного покриву та посилює вітрову та водну ерозію ґрунтів. Велика кількість відходів та будівельного сміття в результаті знищення житлового фонду, інфраструктури, утилізації зброї, побутових відходів і сміття тощо. Наприклад, при пошкодженні будинків до відходів відносяться «металопластик і скло, матеріали оздоблення фасаду, армувальна сітка, мінеральна вата, матеріали внутрішнього оздоблення, стінові матеріали, покрівля, побутові речі й уламки деревини», які наразі не можуть бути сортовані належним чином.

III. Посягання екоцидної політики на об'єкти правової охорони. Зауважені факти екоцидної політики РФ по відношенню до України свідчать про те, що країна-агресор прагне не тільки знищити Україну як державу, але і зробити українські території непридатними для життя, оскільки російське воєнно-політичне керівництво вдається до тактики «випаленої землі» та свідомо скоює злочини проти довкілля, використовуючи природні об'єкти як зброю. Так, екоцидна політика Росії, що здійснюється через повномасштабне вторгнення та умисне знищення природних об'єктів, порушує низку конституційних прав громадян України. Зокрема, вона загрожує: праву на безпечне для життя і здоров'я довкілля, оскільки руйнування екосистем, забруднення повітря, землі та вод, мінування територій і вибухи боєприпасів безпосередньо впливають на якість довкілля, роблячи його небезпечним для проживання; праву власності, оскільки забруднення ґрунтів внаслідок військових дій, а також втрата сільськогосподарських угідь через мінування, що призводить до деградації рослинного покриву та посилення ерозії, фактично позбавляє громадян їхньої власності або робить її непридатною для використання; право на доступу до питної води так, як цілеспрямовані обстріли водонасосних станцій, водогонів, каналів та водочисних споруд, а також підлив Каховської ГЕС, призводять до позбавлення цивільного

населення доступу до питної води; право на продовольчу безпеку, оскільки знищення сільськогосподарських територій, забруднення ґрунтів та водних ресурсів, а також незаконна експлуатація природних ресурсів окупаційною владою (вирубка лісів, вивезення врожаю та чорнозему з українських територій) підривають продовольчу безпеку України.

IV. Доведення причинно-наслідкового зв'язку між діями РФ та завданою екологічною шкодою та визначення розміру шкоди. Зокрема, станом на осінь 2023 р. збитки довкіллю України склали 2,108 млрд. грн., з яких 1,079.7 млрд. грн. припадає на повітря, 984.4 млрд. грн. – на землю та ґрунти, і 60.7 млрд. грн. – на воду, а Державна екологічна інспекція зареєструвала понад 2,5 тисяч російських злочинів проти довкілля [4].

V. Ідентифікація суб'єкта відповідальності. Безпосередня відповідальність покладається на РФ як державу-агресора, а також на конкретних осіб, причетних до вчинення екоциду. Наприклад, Офіс Генерального прокурора та українські слідчі органи, офіційно заявили, що за підливом Каховської ГЕС стоять російські військові. Окрім того, Міжнародний кримінальний суд також розпочав розслідування цього інциденту, а більшість незалежних експертів та міжнародних організацій, які проводили власні розслідування, також дійшли висновку про високу ймовірність того, що гребля була підірвана зсередини, що вказує на причетність російських сил, які контролювали територію ГЕС [9].

Притягнення до юридичної відповідальності за екоцидну політику РФ проти України в ході російсько-української війни супроводжується значними складнощами, основними з яких є:

1. Складність доведення прямого і беззаперечного причинно-наслідкового зв'язку між конкретними військовими діями та довгостроковими, комплексними екологічними наслідками, особливо з урахуванням кумулятивного ефекту від різних джерел забруднення та руйнувань екосистеми в результаті воєнних дій.

2. Проблеми з оцінкою та верифікацією шкоди, оскільки оцінка повного обсягу екологічних збитків є складною та включає не

лише прямі руйнування, але й втрату біорізноманіття, деградацію екосистемних послуг, забруднення, яке може проявлятися через роки, а також доступ до окупованих територій для проведення всебічної оцінки та верифікації є неможливим.

3. Відсутність чіткого міжнародного визнання екоциду як окремого злочину, і хоча Україна криміналізувала екоцид у своєму законодавстві, на міжнародному рівні він ще не є універсально визнаним окремим міжнародним злочином, що ускладнює притягнення до відповідальності в міжнародних судах саме за «екоцид» як такий, а не як складову воєнних злочинів чи злочинів проти миру та людяності.

4. Міжнародне право передбачає імунітет держави та її вищих посадових осіб від юрисдикції іноземних судів, що створює бар'єри для судових позовів у національних юрисдикціях інших держав.

5. У разі ухвалення рішень міжнародними або національними судами про відшкодування шкоди, виконання таких рішень проти держави-агресора, особливо в умовах триваючого конфлікту та її небажання співпрацювати, є надзвичайно складним завданням.

6. Документування екологічних злочинів у зонах активних бойових дій або на тимчасово окупованих територіях є вкрай небезпечним і часто неможливим, що обмежує можливості збору необхідної доказової бази.

7. Існуючі міжнародно-правові норми, що стосуються захисту довкілля у збройних конфліктах, не були розроблені для такого масштабу екологічних руйнувань, що вимагає їх адаптації або розробки нових інструментів.

8. Деякі екологічні наслідки, такі як забруднення ґрунтових вод або деградація ґрунтів, можуть проявлятися через роки або десятиліття, що ускладнює негайне притягнення до відповідальності та повну оцінку збитків.

Висновки. Екоцидна політика росії проти України є цілеспрямованою діяльністю, що має на меті або призводить до глобального масового знищення довкілля, зараження водних ресурсів і атмосфери, а також використання природних об'єктів як зброї, що відображає тактику «випаленої землі» та свідоме скоєння злочинів проти довкілля. Ця політика

загрожує низці конституційних прав громадян України, включаючи право на безпечне довкілля, право власності, доступ до питної води та продовольчу безпеку.

Передумови юридичної відповідальності за екоцид обумовлені наявністю відповідних механізмів як на міжнародному, так і на національному рівнях. На міжнародному рівні дії росії підпадають під положення Гаазьких і Женевських конвенцій, Римського статуту Міжнародного кримінального суду, а також інших міжнародних договорів, що стосуються охорони довкілля та прав людини (зокрема, міжнародне право прямо забороняє використання методів ведення війни, що спричиняють значну шкоду природному середовищу), в українському законодавстві такі дії чітко кваліфікуються як кримінальне правопорушення – екоцид.

Факти екоциду з боку рф в умовах російсько-української війни проявляються у масштабному та різнобічному руйнуванні довкілля України, включаючи забруднення територій вибухонебезпечними предметами, хімічне забруднення ґрунтів і вод, знищення природно-заповідного фонду, радіаційну загрозу, «водний тероризм» та незаконною експлуатацією природних ресурсів, що призводить до деградації екосистем та становлять довгострокову загрозу для життя і здоров'я населення.

Доведення причинно-наслідкового зв'язку між діями росії та завданою екологічною шкодою є критично важливим для визначення розміру збитків завданих екоцидною політикою російського уряду проти України, хоча оцінка збитків триває, а офіційні органи України фіксують значну кількість воєнних злочинів проти довкілля. Безпосередня юридична відповідальність покладається на росію як державу-агресора, а також на конкретних винних осіб, що підтверджується міжнародними та національними розслідуваннями.

Незважаючи на наявні передумови, притягнення до юридичної відповідальності за екоцид росії супроводжується значними складнощами. Основні проблеми включають складність доведення прямого причинно-наслідкового зв'язку, оцінки повного обсягу

шкоди, а також обмежений доступ до окупованих територій для верифікації. Додаткові виклики становлять відсутність універсального міжнародного визнання екоциду як окремого злочину, імунітет держави, труднощі з виконанням судових рішень, а також

невідповідність існуючих міжнародно-правових норм масштабам екологічних руйнувань в Україні, окрім того, довгострокові наслідки екологічних руйнувань, які можуть проявитися через роки, ускладнюють негайне притягнення до відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Екоцид. BITLEX.UA. 2022. URL: <https://www.bitlex.ua/uk/blog/terms/post/ekotsyd> (дата звернення: 11.04.2025)
2. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів: ООН від 08.06.1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 10.04.2025)
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3053> (дата звернення: 13.04.2025)
4. Лубінець Д. Довкілля – мовчазна жертва війни: як російська армія вчиняє екологічні злочини й порушує права людини. LB.UA: Дорослий погляд на світ. 2023. URL: https://lb.ua/blog/dmytro_lubinets/581276_dovkilliya_movchazna_zhertva_viyni_yak.html (дата звернення: 12.04.2025)
5. Як війна впливає на природу України та чому збереження й відновлення природних екосистем є важливим у повоєнному відновленні. ЕКОДІЯ. 2023. URL: <https://ecoaction.org.ua/iak-vijna-vplyvaie-na-prirodu.html> (дата звернення: 14.04.2025)
6. Омельчук О. Природа та війна: як військоове вторгнення Росії впливає на довкілля України. ЕКОДІЯ. 2022. URL: <https://ecoaction.org.ua/priroda-ta-vijna.html> (дата звернення: 23.04.2025)
7. Рєзнік А. Екологічна ситуація під час війни в Україні. ДРУКАРНЯ. 2023. URL: <https://drukarnia.com.ua/articles/ekologichna-situaciya-pid-chas-viini-v-ukrayini-PomGA> (дата звернення: 17.04.2025)
8. Минькович-Слободяник О.В. Екоцид в Україні, як підстава для відшкодування екологічної шкоди. Наукові перспективи No 2(32) 2023. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/3869/3890> (дата звернення: 13.04.2025)
9. Руйнування дамби Каховської ГЕС – повідомлення про підозру генерал-полковнику зс рф. Офіційна веб-сторінка Офісу Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/ruinuvannya-dambi-кахovskoyi-ges-povidomleno-pro-pidozru-general-polkovniku-zs-rf> (дата звернення: 22.04.2025)